

Kendi Değerlerimizi Bilirsek, Evrensel Değerleri de Biliriz!

Timur Karaçay / tkaracay@baskent.edu.tr

Cemal Koç 1941'de Bulgaristan'ın Kırçali sancağında doğdu. Bilinen büyük göç sırasında Cemal'in ailesi Türkiye'ye göç etti ve Samsun'a yerleştirildi. Geçim zorlukları nedeniyle, dört çocuklu göçmen aile bir süre sonra İzmir'e taşındı. Babası hiçbir sosyal güvenceye bağlı olmaksızın inşaat işçiliği yaparak ailesini geçindiriyordu.

Cemal ilkokulu Samsun'da bitirdi ve 1953'te Tokat İlköğretmen Okulu'na girdi. O zaman İlköğretmen Okulları, Köy Enstitüleri'nin yerini almış, ilkokul öğretmeni yetiştiren altı yıl süreli iyi okullardı. Sınavla öğrenci alırdı. Cemal, Tokat İlköğretmen okulunda yatılı öğrenci olarak okudu, 1959'da okul üçüncüsü olarak mezun oldu.

O dönemde, ilköğretmen okullarının birinci, ikinci ve üçüncüleri Yüksek Öğretmen Okulu'na girmeye hak kazanıyordu. Yüksek Öğretmen Okulları liselerimize öğretmen yetiştiren seçkin yatılı okullardı. Okul öğrencileri, öncelikle fen ya da sosyal bilim dallarında eğitim veren bir fakülteye girmek, ilgili dalda üniversite diploması almak, aynı zaman diliminde, okulda dört yıl boyunca verilen eğitim konulu dersleri başarıyla tamamlamak zorundaydılar. Bu okullardan, zamanın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin deyişiyle "esah öğretmenler" yetişiyordu.

Yazık ki yatılı öğretmen okulları 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kapatıldı. Bu kapanış eğitim sistemimize vurulan bir çok darbenin en büyüklerinin

den birisidir. Eğitim sistemimizin o tarihten sonra içine düştüğü açmazların çoğu, o yanlış karardan kaynaklanıyor. Tabii, aynı zihniyetin üniversiteye vurduğu darbeyi unutmuyor değilim. Ama o fecaat bu yazıya sığmayacak kadar büyüktür. Benzetmek gerekirse, 12 Eylül darbesinin eğitim sistemimizdeki eylemi gerçek bir balyoz hareketidir.

Cemal Koç'un ölümünden sonra TurkMath'e düşen iletilerin hemen hepsi O'ndan sevgi, saygı ve övgü ile sözediyordu. Kuşkusuz, Cemal, yazılan bu

güzel sözleri fazlasıyla hakettiği; hakettiği şeyleri nihayet alabilmesi genç matematikçilerimizin ne denli değerbilir olduğunun iyi bir göstergesidir. Beliren eğilimler gerçekleşebilirse, gelecek zamanlarda onun adına düzenlenecek bilimsel etkinliklerle, o, gençler arasında matematik yapmayı sürdürecektir.

"Matematik yapmak" deyimini özellikle vurguluyorum. Çünkü Cemal Koç, yaşamı boyunca Hardy'nin sözüne uyarılmışcasına matematik yapmaya uğraşmıştır. Hardy "matematikçiler matematik üzerine konuşmayı istemezler; onlar matematik yaparlar" de-

mişti. Cemal Koç, Hardy'nin tanımladığı matematikçilerden biri miydi? İlk bakışta "evet" tanısını koymak kolay görünüyor. Ama, madalyonun tersine bakarsak başka türlü de düşünebiliriz. Çünkü, çok iyi bir matematikçi olan Hardy'nin kendisi bile matematik üzerine çok önemli sözler söylemiştir, yani matematik üzerine konuşmuştur.

Matematik üzerine konuşmamak, sanat yapıp sanat üzerine konuşmamak gibi bir şeydir ve doğru olamaz. Sanatı sanat yapan şey, sanat üzerine yapılan konuşmalar, yazılan yazılardır. Matematiği matematik yapacak şey de aynıdır. Matematik yapan-

Ege Üniversitesi'nde öğrencilerle yapılan bir piknikte. Sağdaki ağacın altında. Sağında Timur Karaçay. [1966]

lar, matematik üzerine konuşmalı, onun insan aklının yarattığı “yüce şeylerden” biri olduğunu anlatmalıdırlar. Matematikçiler bunu başarabilirse, matematik yalnız matematikçilerin oyun alanı olmaktan çıkacak, sanat ve edebiyat gibi insanların zevk aldığı bir uğraş alanı olacaktır.

Cemal Koç hem matematik yaptı, hem matematik adına kalıcı işlere el attı. Süreklilik kazanan önemli cebir etkinliklerinde onun önderliğini sanırım herkes kabul ediyor. 30 yıl önce hayal bile edemeyeceğimiz olgular bu gün gerçekleşme yoluna gir-

di. Cemal Koç, bu gün Ali Nesin'in olağanüstü çabasıyla yüksek tiraja ve geniş ilgiye ulaşan Matematik Dünyası'nın yaşama geçişini sağlayanlardan birisidir. Türkiye'de bütün üniversitelere hizmet sunacak lisansüstü okullarının kurulması için ODTÜ'de başlatılan girişimin önemli destekçileri arasındadır. Şimdi Nesin Matematik Köyü'nün üstlenmeye çalıştığı bu zor işin başarıya ulaşmasını görmek, kuşkusuz, Cemal'i en çok sevindirecek işlerden birisi olurdu. Onu sevenler, bu uğurda çaba harcayacaklardı.

Ben cebirci değilim. O nedenle Cemal Koç'un bilimsel çalışmalarını anlatmaya kalkışmak garabetinde bulunmayacağım; onu çok iyi yapacak cebircilerimizin olduğunu biliyorum ve yapacaklarına eminim. Ama üniversiteye başladığı 1959 yılından itibaren önce arkadaşlığımız ve sonra aile dostluğumuz kesintisiz sürmüştür. Onun gençliğini ve sonraki zor yıllarını en iyi bilenlerden biriyim. Bildiklerimi genç matematikçilere anlatmayı borç biliyorum. Bu borcumu öderken, kurum olarak üniversitelerimizi ciddi sözlerle eleştirme hakkına sahip olduğumu varsayacak ve bunu genç matematikçilere haddim olmayan bir öğüt olarak yapacağım. Bazı arkadaşlarımız, bu yazının politikaya karıştığını düşüneceklerdir. Doğrudur. Politika bilime ve sanata hep karışıyor. Öyleyse, bilimin ve sanatın da politikaya karışma hakkı vardır. Politika toplumları yönetme sanatı ise, yönetilenler, söz haklarını kullanmayı bilmelidirler. Değilse yönetilme yerine güdülmeye başlar.

Ayakta soldan ikinci Timur Karaçay, soldan dördüncü Birol Temelkuran ve sağdan ikinci Cemal Koç, Ege Üniversitesi yıllarında. Sadece onlar gülümsüyor! Cemal Bey'in hemen önünde doktora hocası Muzaffer Kula.

Cemal Koç 1963'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Astronomi Bölümü'nü ve Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Kastamonu Lisesi'ne matematik öğretmeni olarak atandı. Sanırım kısa zamanda büyük hayal kırıklığı yaşamaya başladı. Onun eğitim adına öğrendik-

Solda Cemal Koç, sağda Timur Karaçay, bir gezide.

leriyle okulda karşılaştıkları bağdaşmıyordu. Yel değirmenleriyle savaşamayacağını anlamıştı. Kısa süre sonra Ege Üniversitesi Matematik Bölümü'nde açılan asistanlık sınavına girdi. Milli Eğitim Bakanlığı, Cemal'in MEB'e olan mecburi hizmet yükümlülüğünü Ege Üniversitesi'ne aktardı. Cemal, 1964'te mecburi hizmetli asistan olarak göreve başladı. O yıllarda, Ege Üniversitesi kuruluş aşamasını yaşıyordu. Matematik bölümünde M. G. İkedâ ile birlikte birkaç yabancı profesör vardı.

Cemal, yeni yerini beğenmişti. Bana da oraya gelmem için çağrıda bulundu. Hemen kabul ettim. Çalıştığım Sivas 4 Eylül Lisesi'nden ayrılarak Cemal'in bölümünde mecburi hizmetli asistan oldum. Bir süre sonra aramıza Birol Temelkuran katıldı. Harika bir üçlü oluşturmuştuk. Hardy'nin deyişiyle matematik yapmaya başlamıştık. Daha doğrusu matematiği öğrenmeye başlamıştık. Çünkü, biz üniversitede okurken, matematiği tahtalar dolusu fonksiyonlar yazıp onların türevlerini, integrallerini almak ya da tahtalar dolusu diferensiyel denklemleri çözmek olarak anlıyorduk. Doğrusu o işi de iyi yapıyorduk. Ama geldiğimiz bu yeni yerde, İkedâ'nın ve öteki yabancı hocaların önderliğinde matematiğin gerçek yüzüyle karşılaşmıştık. Matematik, matematiksel yapılar demektir. O yapıları öğrenmeye çalışıyorduk. Mesai içinde derslerin uygulamalarını yapıyor, yabancı hocaların derslerinde çevirmenlik yapıyor, uygulamalara giriyor, boş kaldığımız nadir zamanlarda birbirimize heyecanla yeni öğrendiklerimizi anlatıyorduk. Bekâr ol-

duğumuz için, mesai bitince bölümü terk etmiyor, kütüphaneye geçiyorduk. Kütüphane anahtarı bizdeydi. Bölümün küçük ama iyi kitaplar içeren kütüphanesi kuruluş aşamasındaydı. Birkaç iyi dergiye de aboneydi. (Şimdi hiçbir üniversitede dergi abonelikleri yürütülemiyor.) Kütüphanedeki çalışmalarımız ertesi günün uygulamalarını hazırlamak sonra da yeni şeyler öğrenmekle geç zamanlara kadar sürüyordu. Hepimiz yatılı okullarda "gece mütalaaları"na alışık olduğumuz için, kütüphanede geçen çalışmalarımız sanki o mütalaaların doğal bir uzantısı gibiydi. Yadırgamıyorduk. En büyük lüksümüz, gece geç vakitlerde ayrıldığımız kütüp-

Bir gece, otobüs ve dolmuş seferlerinin durduğu geç saatlerde çıkmıştık. Cemal'in Bornova'dan evinin bulunduğu Tepecik'e kadar yaya yürüdüğünü ertesi sabah öğrenebildik. Cemal'in cebinde taksit parası yoktu. İzmir'i bilmeyenler için söyleyeyim. Bornova-Tepecik arası kuş uçuşu en az 15 km'dir.

haneden çıkıp, Ziraat Mühendisleri lokalinde birer duble rakı içki içmekti. (O yıllarda Bornova'da bizim gidebileceğimiz başka yerler de yoktu.) Ne var ki, asistan maaşımız bu işi sık sık yapmamıza elvermiyordu.

Bir gece, otobüs ve dolmuş seferlerinin durduğu geç saatlerde çıkmıştık. Cemal'in Bornova'dan evinin bulunduğu Tepecik'e kadar yaya yürüdüğünü ertesi sabah öğrenebildik. Cemal'in cebinde taksit parası yoktu, bizde olmadığını da biliyordu. Böyle bir durumda arkadaşlarını üzmemek için yürümeyi göze alacak kadar duyarlıydı. İzmir'i

Birol Temelkuran ile Ege Üniversitesi'nde. Fotoğrafın arkasına Cemal Bey elyazısıyla "matematikte poz yoktur" diye not düşmüş.

Timur Karaçay'la, Ege Üniversitesi'nde
soğukta dinlenen bir konferansta (1965)

bilmeyenler için söyleyeyim. Bornova-Tepecik arası kuş uçuşu en az 15 km'dir.

Zaman çabuk geçti. Cemal 1968'de doktora derecesini aldı. Aynı yıl Cahit Arf çıkageldi. M. G. İkeda'yı ODTÜ'ye geçmeye ikna etti. Yanında biz üç silahşörü de istiyordu. Eve barka karıştıktan sonra iş değiştirmek çok kolay değildi. İçimizde yalnız Cemal bu macerayı göze alabildi.

O yıllarda ODTÜ matematik bölümü Türkiye'nin matematik merkezi olma yolundaydı. Yurtdışında eğitim gören genç yetenekler Cahit Arf'ın şemsiyesi altına giriyordu. Arf'ın bu girişiminin ne kadar yararlı olduğunu bu gün daha iyi anlıyoruz. Şimdi öğündüğümüz kalburüstü matematikçilerimizin çoğu, o gün Arf'ın şemsiyesi altında yetiştiler. Yanılmıyorsam, Cahit Arf, ülkemizde önce iyi bir matematik merkezi oluşturmak, sonra bu merkezden yetişenleri üniversitelere yaymak görüşündeydi. O eğilim ODTÜ'de Arf'ın ayrılışından sonra da uzun yıllar devam edebildi. Eğer 12 Mart 1971 muhtırasıyla 12 Eylül 1980 darbesi üniversitelerin önüne set çekmeseydi, Arf'ın öngörüsü kolayca gerçekleşebilirdi. Bu bağlamda, M. G. İkeda'nın ayrılışının, Ege Üniversitesi Matematik Bölümü'nde başlayan gelişmeyi sona erdirdiği kanımı söylemeden edemeyeceğim.

80'li yıllara yaklaşılırken, bugün bile açığa çıkmayan uğursuz bir el sağın ve solun fidan gibi genç-

Cemal Koç ve eşi Rukiye Hanım Antalya Cebir Günleri'nde
(2004)

lerini her gün öldürüyordu. Herkesin korku, endişe ve tedirginlik içinde olduğu zamanlardı. 1980'de Turgut Başkan'la birlikte Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde gönüllü rotasyon görevine gitmiştik. Matematik Bölümü'nde iyi bir ekip vardı. Bölümün girişimi ve özellikle dekan Yavuz Gündüzalp'in çabalarıyla, Karadeniz Teknik Üniversitesi Senatosu Cahit Arf'a doktora payesi verme kararı aldı. Tören tarihi olarak 12 Eylül 1980 günü seçilmişti. Türkiye'nin seçkin matematikçileri 11 Eylül 1980 akşamı Trabzon'a yetiştiler ve sahildeki sosyal tesislere yerleştiler. 12 Eylül 1980 günü saat 10'da Arf Sempozyumu açılacak ve Cahit Arf'a doktora payesi verilecekti. Ama 12 Eylül'ün sabahı olmadan Kenan Evren ülke yönetimine el koyduğunu ilan etti. Sokağa çıkma yasağı nedeniye konuklarımızın bir gün aç susuz ve hele hele sigarasız kaldıklarını o günü yaşayanlar anımsayacaklardır. Bu talihsiz rastlantıya rağmen, anarşi bitecek, ölümler duracak umuduyla ihtilali sevinçle karşıladığımızı söylemeliyim.

Ege Üniversitesi'nde, Timur Karaçay'ı dinlerken (1966)

Rukiye Hanım'la nikâh töreninde (1966)

Yazık ki çok yanıldığımızı çok geçmeden anlayacaktık. Koskoca ihtilal Cemal Koç'u hedef alıyordu. 1 Mart 1983 günü Cemal Koç, 1402'likler arasındaki onurlu yerini almıştır. Altı uzun yıl sürecek bir meşakkat dönemi başlamıştır. Bilmeyen gençlere 1402'lik olma onurunun ne olduğunu anlatmalıyım. 1402'lik olmak demek, evinize gidip, üç küçük kızınıza ve karınıza üniversiteden atıldığımızı söyleyebilmektir. Aynı akşam evinizin kapısını çalan ev sahibinin “Cemal Bey, işten atılmışsınız, kirayı ödeyemeyecekseniz evi terk ediniz!” demesini sukûnetle dinleyebilmektir. Yıllardır tanıdığınız bir çok kişinin sizinle yüz yüze gelmekten nasıl kaçındıklarını, insan onuru adına üzülmeye görmektir. Üç çocuğunuzla işsiz, evsiz ve parasız kaldığınızda, bütün gücünüzle yaşam savaşına yeniden girebilmektir.

Eğer Sayın Başbakanımız, açık toplum istiyorsa, hukukun egemenliğini istiyorsa, geçmişten başlayarak günümüze dek sayın muhbirlerimizin kimleri hangi suçlamayla ihbar ettiğini, o ihbarlara dayalı hangi yanlış idari ya da adli kararların alındığını arşivlerden gün ışığına çıkarmalıdır. Açılım arşivlerden başlamalıdır.

Şimdi bu noktada durup, hepimizin aklına gelmesi gereken birkaç soruyu ortaya atacağım.

- Günün deyimiyle, Cemal medyatik biri değildi. Siyasetle uğraşmazdı (sanki siyasetle uğraşmayı bir kusurmuş gibi algılamaya alıştık). Sıkıyönetim komutanı, Cemal Koç'u ne görmüş ne de bilmiştir. Öyleyse, onu neden üniversiteden attı? Bunun bir tek mantıklı yanıtı olabilir. Sayın muhbir yurttaşlarımızdan biri onun adını sıkıyönetime verdi. Bu sayın muhbir kimdir? Eğer Sayın Başbakanımız, açık

Sarımsaklı'da, Matematik Günleri'nde, ortada; solunda Timur Karaçay. (1996)

toplum istiyorsa, hukukun egemenliğini istiyorsa, geçmişten başlayarak günümüze dek sayın muhbirlerimizin kimleri hangi suçlamayla ihbar ettiğini, o ihbarlara dayalı hangi yanlış idari ya da adli kararların alındığını arşivlerden gün ışığına çıkarmalıdır. Açılım arşivlerden başlamalıdır. Bunu bilmek ve var gücümle “Sayın muhbir, ayağa kalk!” diyebilmeyi çok istiyorum. Bunu söyleyebilmem öfkemi yatıştırmaya yetse bile, Cemal Koç'un ve küçük çocuklarının yıllarca çektiği ızdırabı yok edemeyeceğini çok iyi biliyorum. O acılardır Cemal Koç'u hasta eden ve erken ölüme götüren... Ama o arşivlerin açılması, gelecekte toplumumuzu şeffaf ve daha bilinçli kılacaktır. Siyasilerin söyleyegeldikleri “ahlaklı” toplum adına bunu yapmaya değer.

- Üniversiteden atıldığı haberini aynı gün ev sahibine ulaştıran haberci kimdir?

- Sıkıyönetim görevden uzaklaştırma kararını rektörlüğe bildirdiğinde ayın sonuna gelinmişti. Rektörlük bildirimini bir gün sonraya bıraksa, Cemal Koç, hak ettiği aylığını 1 Mart günü alacak, kirasını ödeyebilecek ve evinin bir aylık gerekse-

Antalya Cebir Günleri'nde, Ali Nesin'le (2004)

sini karşılayabilecektir. Ama rektörlük bunu yapmadı. Üstelik, özel eşyalarını toplayabilmesi için bile üniversiteye girişine izin verilmedi. Sıkıyönetim komutanının kararı, Üniversite yönetiminin yaptığı bu denli “gayriinsani” uygulamaya gerekçe sayılabilir mi?

- Görevden alınmasının ilk haftalarında, pek çok matematikçinin üzüldüğünü, bazılarının üzüntülerini Cemal’e bizzat iletme cesareti gösterdiklerini, bazılarının araçlarla iletildiğini, bazılarının onu bile yapamadıklarını biliyorum. Hepsi haklıdır. Çünkü korku dağları sarmıştı. Salgın bir hastalık gibi korku aydınların iliklerine işliyordu. Şimdi geriye bakınca, bir toplumda aydın kesimini çürütmenin en kolay yolunun onları korkuya düşürmek olduğunu görüyorum. Korku, yalnız yaşama içgüdüsünden değil, rahatımızın bozulma endişesinden de kaynaklanır. İkincisinin tedavisi yoktur. Cemal’in o zor günlerinde onu hiç yalnız bırakmayanlardan iki adın gençler tarafından bilinmesini isterim: Turgut Başkan ve Şafak Alpay.

- Meydan genişken hemen her konuda görüş bildirmeyi iş edinen üniversitelerimizin, ağır koşullar kalktıktan sonra bile 1402’liklerin üniversiteye dönüşleri için üstlerine düşen çabayı gösterdikleri söylenemez. Siyasilere gelince, onlar yakaladıkları iktidarın sarsılmasını önleme telaşına düşmüşlerdi; meydan meydan gezip yasakların kalkmasına

“No” dediler. Bu utanç tablosunu hâlâ çoğu siyasetçimiz eleştiremez.

Çok zor geçen bir dönemden sonra Cemal özel dersler vermeye başlar. İyi bir öğretmendir. Kısa zamanda tutunur. Para kazanır, ev alır. Maddi sıkıntıları bitmiştir. Rahatı yerindedir. Başladığı işe devam etse, şimdi en başarılı özel okullardan birisine sahip olurdu. Ancak o, matematik yapmaya programlanmıştı. 1402’liklere nihayet af çıkınca (kim kimi af etmeliydi?) hemen ODTÜ’deki odasına koştu. Atıldıktan tam altı yıl sonra, 1 Mart 1989 tarihinde kaldığı yerden matematik yapmaya başladı. Sonraki akademik çalışmalarını herkes biliyor, onları anlatmama gerek yok.

Sözlerimi bitirirken bir sitemde daha bulunaçağım. Cemal Koç Ege Üniversitesi’nde, ODTÜ’de, Doğu Akdeniz Üniversitesi’nde ve Doğu Üniversitesi’nde çalıştı. Onu son yolculuğuna uğurlamak için uzak yerlerden öğrencileri, arkadaşları Bornova’ya koştular. Saygı duyulacak değerlilik. O tabloyu görünce gözlerim sevinçle doldu. Gençlere umutla bakabiliriz. Sanırım, onlar bizim kuşaktan daha duyarlı yetişiyorlar. Başka bir şeyi daha aradı gözlerim. Cemal’in görev yaptığı üniversitelerin resmi temsilcilerini. Acaba Ege Üniversitesi, kendi yuvasına dönen cenazeye sahip çıkıp resmi tören düzenleyemez miydi? Bunu yapmak, üniversite için çok zor bir iş miydi? ♠

